

Більш детальне висвітлення шляхів активізації співробітництва у процесі інноваційного навчання ми плануємо здійснити в наступних публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К., 2004. – 351с.
2. Дичківська І.М. Формування інтелектуальних мотивів у контексті інноваційного навчання в підготовці фахівців: методологія, технологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. пр. Ч. 3. – Київ – Вінниця, 2003. – С. 327-331.
3. Зязюн І.А. Культура в контексті політики та освіти // Містечтво та освіта. – 1998. – №2. – С.2-8.
4. Ключева Н. В. Программа социально-психологического тренинга педагогов. – С-Пб.: Изд-во С-Пб. ун-та, 1992. – 25 с.
5. Митина Л.М. Эмоциональная гибкость учителя – М.: Флинт, 2001. – 191с.
6. Підласий І.П., Трипольська С.А. Формування професійного потенціалу як мета підготовки вчителя // Рідна школа. – 1998. – №1. – С.3-8.
7. Роджерс К. Р. Консультирование и психотерапия практической работы: Монография / К.Р. Роджерс. – М.: ЭКСМО – ПРЕСС, 1999. – 464 с.
8. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – М., 1998. – 255с.
9. Эльконин Д. Б. Психология игры. – М.: Педагогика, 1978. – 304 с.
10. Allright D. Observations in the language classroom. – London., N.Y.: Longman, 1988. – 288 p.
11. Wooscock S.S., Shild E.O. Simulation games in learning. – Beverly Hills. C A: Sage, 1968. – 340 p.
12. Brumfit C. The functional – notional approach: from theory to practice. – New York: Oxford univ. press, 1984. – 235 p.
13. Dobson J. M. Effective techniques for English conversational groups. – Washington, D. C., 1992. – 137 p.

УДК 371.134

О.В. Марк

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

У статті розглядаються основні підходи до розуміння професійної компетентності вчителя, робиться спроба систематизувати зміст поняття “професійна компетентність” на основі досліджень вітчизняних та зарубіжних учених.

The main approaches to dealing with the problem of competence of the teacher are reviewed in this article, it is also making attempt to systemizing the content of the notion of “professional competence” on the basis of researches of foreign and native authors.

Підписання Україною Болонської декларації, взаємодії вітчизняної та європейської освітніх систем, а також об’єктивні суспільні та економічні тенденції розвитку зумовлюють зміну освітньої парадигми із знанневої на особистісно орієнтовану компетентнісну, яка визначає нові змістовно ціннісні орієнтири освітнього процесу. Тому термін “професійна компетентність” фахівця є одним із найуживаніших понять, що з’явилися в педагогічній науці та освітній практиці нашої країни останнім часом.

Уведення кожного нового поняття (*постановка проблеми*) потребує наукового обґрунтування, детальної розробки та тлумачення, особливо якщо воно використовується в міжнародних угодах і державних документах, а також визначення необхідності його введення в понятійно-термінологічний апарат педагогіки.

Поняття “компетенція” щодо освіти і виховання підростаючого покоління в зарубіжній педагогічній науці вживається з кінця 1960 – початку 1970 рр., саме тоді зародився новий напрямок – компетентнісний підхід в освіті. Такі терміни як

компетентності, компетенції, а також ключові кваліфікації були науково обґрунтовані вченими країн Європейського Союзу в середині 80-х років минулого століття (Д.Мертенс, Б.Оскарсон, А.Шелтен, Р.Бадер, Саймон Шо). Наприкінці 1980 років у радянській педагогічній літературі теж з'являються певні напрацювання у цьому напрямі: О.С.Смирнова (формування моделей діяльності спеціаліста), Н.Ф.Тализіна, Н.Г.Печенюк, Л.Б.Хіхловський (розробка профілю спеціаліста). Так у 1980 р. міністр вищої освіти СРСР В.П.Єлютін говорив про потребу створення нових форм вищої освіти, розробку методів моделювання професійної діяльності та вимог до професійного обличчя спеціаліста [18]. Проте активно в наукових колах Росії і України про проблему компетенцій почали говорити після симпозиуму у рамках проекту “Середня освіта для Європи”, який відбувся у м. Берні у березні 1996 року. На ньому, зокрема було зазначено: “Якщо ми хочемо дати підростаючому поколінню шанс на успіх, то важливо точно визначити основні знання, “фундамент” компетенцій, якими повинні оволодіти учні, щоб підготуватись або до самостійного життя, або до одержання вищої освіти” [17; 18]. На загал, Рада Європи визначила п'ять груп ключових компетенцій, а саме: соціальні, полікультурні, інформаційні, саморозвитку, самоосвіти та компетенції, що реалізуються у прагненні до раціональної продуктивної творчої діяльності [9]. У Національній доктрині розвитку освіти України в XXI ст. (провідному документі освіти до 2010р.) серед провідних завдань формування особистості зазначається необхідність набуття компетентності.

У науковій літературі поняття “компетентність” перемежується із таким поняттям як “компетенція” і часто замінюється більше традиційним у нашому контексті поняттями “кваліфікація” і “професіоналізм”. Який же зміст вкладається в поняття “компетентність”, “компетенція” відносно системи освіти? *Мета даної статті* – визначити який зміст вкладають у поняття “компетентність”, “компетенція” різні науковці, а також розглянути основні підходи до тлумачення цих термінів.

Провідними дослідниками теми компетентності є англійський психолог Джон Равен і американський педагог Едмунд Шорт. Дж.Равен розглядає компетентність як “специфічну здатність, яка необхідна для виконання конкретної дії в конкретній предметній галузі і яка включає вузькоспеціальні знання, специфічні предметні навички, способи мислення, розуміння відповідальності за власні дії” [13: 6]. Дж.Равен уточнює, що бути компетентним – значить мати набір специфічних компетентностей різного рівня, серед яких:

- уміння працювати в групі у тісній кооперації, беручи на себе відповідальність та участь у прийнятті рішень щодо організації процесу досягнення очікуваного результату;
- уміння працювати без стороннього керування;
- уміння працювати з проблемами та шукати шляхи їх вирішення;
- уміння аналізувати нові ситуації, використовуючи наявні знання;
- уміння діяти в непевній ситуації, самостійно добувати потрібну інформацію;
- здатність кооперувати свої зусилля з іншими членами групи [14: 11-13].

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що за Дж.Равеном існують певні загальні компетентності які обов'язково повинні бути представленими у компетентності спеціаліста поряд із специфічними предметними компетентностями, а компетентність є здібністю володіти системою загальних і специфічних компетентностей.

Е.Шорт, в свою чергу, обґрунтовує чотири загальні концепції компетентності та дає своє наукове визначення понять “компетентність”, “компетенція”, “компетентний”. За першою концепцією компетентність розуміється як набуття людиною вмінь і навичок для певної діяльності, що не має творчого характеру, тобто компетентність – це автоматична поведінка або дія, і до цієї категорії не входить комплексна діяльність. Згідно з другою концепцією, компетентність розглядається як володіння знаннями, вміннями та навичками, при цьому людина в кожній своїй професійній дії свідомо робить вибір, досконало знаючи свою діяльність. Таким чином, людина свідомо визначає яку саме діяльність здійснювати, у який спосіб, послуговуючись різноманітністю своїх знань та навичок. У третій концепції

компетентність виступає як “ступінь або рівень здібностей, що офіційно вважається достатнім” [19: 5]. За таким тлумаченням компетентність – це зовнішньо задана вимога до вмінь навичок способів дії відповідно до певних державних стандартів, критеріїв якості чи рівню прийнятому в професійній галузі. У четвертій концепції визначаються характерні риси компетентності в цілому, на основі яких можна охарактеризувати людину як компетентну або некомпетентну. Чотири попередні концепції компетентності визначають її як наперед задану, вітчуждену вимогу до особистості, яка включає певний рівень володіння професійними знаннями, вміннями, навичками. Таким чином, ці тлумачення не включають особистісного відношення до діяльності і не розглядають компетентність як якість особистості.

Серед вітчизняних науковців (*загальний аналіз останніх досліджень і публікацій*) проблемою компетентності на різних рівнях аналізу займалися І.А.Зазюн, В.І.Загвязинський (розглядали компетентність як першооснову професійної майстерності), Є.Н.Пасічник (складова діяльності вчителя), С.О.Сисоєва, Н.Й.Волошина, К.Б.Віаніс-Трофименко, Ш.Амонашвілі, І.Ареф’єв, В.І.Бондарь, С.Висоцька, М.Коломієць, В.Лозова, А.А.Орлова, В.Пилипівський, М.А.Чошанов (розглядали різні аспекти професійної компетентності), С.Гончаренко, І.Тараненко, А.Василюк, К.Корсак, І.Ящук (розробляли комунікативну компетентність), В.Ковальчук, О.Овчарук, М.Михайличенко, В.Аніщенко, І.Д.Бех (психологічні аспекти компетентності). Найбільш авторитетними науковцями з проблеми компетентності серед російських дослідників є В.І.Байденко, А.К.Маркова, А.Н.Хомський, Н.В.Кузьміна, Б.Д.Ельконін, В.В.Серіков, А.В.Хуторський, В.Д.Шадріков, І.А.Зимняя, Ю.В.Громико, Ю.Г.Татур, Є.Ф.Зеєр, В.Н.Введенський, І.І.Риданова, М.І.Лук’янова, Є.С.Смирнова, В.А.Кан-Калик, І.С.Якиманська, В.А.Кальней, А.М.Новікова, М.В.Пожарська, С.Є.Шишов.

Аналізуючи (*виклад основного змісту публікації*) розробки вітчизняних, російських та зарубіжних вчених ми можемо зробити висновок, про певні існуючі протиріччя і розбіжності в тлумаченні самого поняття “компетентність”, неоднозначне розуміння його сутності як явища нової освітньої культури: занадто розширене чи навпаки звужене його визначення, зведення поняття до етимологічних джерел чи до усталеної семантики слів “компетенція”, “компетентний”; заперечення доцільності використання поняття “компетентність” для опису результатів освітнього процесу порівняно з традиційними знаннями, вміннями, навичками.

Ми вважаємо, що поняття “професійна компетентність” відповідає у більшій мірі новій парадигмі професійної освіти, вищої включно. Доцільність введення поняття “професійна компетентність” зумовлене широтою його змісту, інтегративною характеристикою, яка поєднує такі поняття як “професіоналізм”, “кваліфікація”, “професійні здібності”.

Різноманітність і різноплановість трактування поняття “професійна компетентність” обумовлені відмінністю наукових підходів: особистісно-діяльнісного, системно-структурного, знанневого, культурологічного та ін. до вирішення дослідниками наукових задач.

Найпоширеніший підхід до розуміння поняття “компетентність” є тлумачення його через родову категорію “компетенція”, “компетенції”. Так А.В.Хуторський дає таке визначення: “Компетентність – володіння людиною відповідною компетенцією, включаючи його особисте ставлення до неї та предмета діяльності”. В свою чергу “Компетенція – це сукупність взаємопов’язаних якостей особи (знань, вмінь, навичок, способів діяльності), які задаються по відношенню до певного кола предметів і процесів та є необхідними для того, щоб якісно продуктивно діяти по відношенню до них” [16: 60-61]. Він також підкреслює особисту забарвленість компетентності якостями учня і наявність мінімального досвіду використання компетенцій [16: 61].

В.Байденко розуміє компетентність як “свого роду “коктейль” навичок, притаманних кожному індивіду, в якому поєднується кваліфікація (вміння виконувати певні дії), соціальна поведінка, здатність працювати в групі, ініціативність і любов до ризику” [2: 9].

С.Є. Шишов, В.А.Кальней зазначають, що “компетенція – це загальна здібність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, які набуті завдяки навчанню. Компетенція не може бути визначена через певну суму знань і вмінь, оскільки значна роль у її застосуванні належить обставинам. Компетентність особистості становить сукупність ключових компетенцій, особливо актуальних для демократичного суспільства і розвитку ринкової економіки [17: 79].

Є.Зеєр, Є.Симанюк розуміють “компетенцію як інтегративну цілісність знань, вмінь та навичок, які забезпечують професійну діяльність, це здатність людини реалізувати на практиці свою компетентність” [7: 26-27].

І.А.Зимня розуміє компетентність дещо інакше, а саме: “це актуальна особистісна якість, що формується, яка базується на знаннях, інтелектуально і особистісно-зумовлена соціально-професійна характеристика людини, її особиста якість. Компетенції як деякі внутрішні потенційні приховані новоутворення (знання, уявлення, програми (алгоритми) дій, системи цінностей і взаємин) виявляються у компетентностях людини” [8].

М.І.Лук’янова теж трактує компетентність, а саме психолого-педагогічну компетентність учителя, як “сукупність певних якостей (властивостей) особистості з високим рівнем професійної підготовки до педагогічної діяльності й ефективній взаємодії з учнями в освітнім процесі” [11: 56-57].

Т.Волобуєва і К.Б.Віаніс-Трофименко теж розглядають компетентність як складну інтегровану якість особистості, що сприяє готовності здійснювати деяку діяльність та засновану на знаннях та досвіді, набутих у процесі навчання і соціалізації й орієнтованих на самостійну і успішну участь у діяльності [6; 5].

В.А.Болотов, В.В.Серіков теж розуміють компетентність як якість індивіда, але наголошують, що вона є наслідком його саморозвитку, самоорганізації й узагальнення діяльності і особистого досвіду [3: 12-13].

А.К.Маркова, здійснюючи психологічний аналіз професійної компетентності учителя, визначає професійну компетентність як обізнаність учителя у знаннях та вміннях, а також володіння психологічними якостями, потрібними для здійснення педагогічної діяльності відповідно до норм і еталонів [12: 87].

Такі дослідники як І.І.Риданова, В.Н.Введенський, В.А.Адольф, Н.В.Кузьміна розглядають компетентність учителя виходячи із знаннєвої парадигми, а саме як “сукупність знань і вмінь, які обумовлюють результативність праці; об’єм навичок виконання задачі, комплекс знань і професійно-значущих якостей” [4: 51]. “Педагогічна компетентність відбиває рівень володіння необхідними знаннями та вміннями” [15: 27]. В.А.Адольф зазначає, що “компетентний педагог – це такий фахівець, який володіє ґрунтовними знаннями з будь-якого предмета шкільного курсу навчання” [1: 72]. Н.В.Кузьміна визначає професійно-педагогічну компетентність як сукупність умінь педагога як суб’єкта педагогічного впливу особливим чином структурувати наукове і практичне знання з метою найкращого вирішення педагогічних завдань [10: 90].

Таким чином, (*висновки*) аналіз наукової літератури з проблеми компетентності свідчить, що теоретичні пошуки ще не завершені. В цілому, ознайомившись з позиціями різних авторів, ми можемо зробити такі висновки:

- 1) проблема компетентності в сучасній педагогіці є однією з найбільш актуальних;
- 2) розмаїтість тлумачення поняття “компетентність” залежить від широкого спектру використаних наукових підходів від особистісно-діяльнісного (І.А.Зимня, М.І.Лук’янова, В.А.Болотов, В.В.Серіков, А.К.Маркова), компетентнісного (А.В.Хуторський, В.Байденко, С.Є.Шишов, В.А.Кальней, Є.Зеєр, Є.Симанюк) до знаннєвого (І.І.Риданова, В.А.Адольф, Н.В.Кузьміна);
- 3) доцільність введення поняття “професійна компетентність” обумовлена її відповідністю новій парадигмі професійної освіти;
- 4) у сучасній педагогічній теорії розділені поняття “компетентність” і “компетенція”;

- 5) поняття “компетентність” багатоаспектне і складне за структурою: компоненти компетентності варіативні, взаємообумовлені, соціально і особистісно значущі;
- 6) поняття “компетентність” у вітчизняній і зарубіжній літературі трактується по-різному: у зарубіжній культурі як баланс інтересів суспільства, освітніх закладів, роботодавців, споживачів послуг, а у вітчизняній як ідеальна сутність, яка потребує роз’яснення та вивчення.

У сучасних умовах відкритого доступу до вітчизняної і зарубіжної інформації, збільшення можливостей співпраці між ученими різних країн вивчення різних підходів до проблеми компетентності має велике значення і є найактуальнішим завданням для педагогічної теорії й освітньої практики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адольф В.А. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя // Педагогика. – 1998. – №1.
2. Байденко В. Компетенции в профессиональном образовании (к освоению компетентностного подхода) // Высшее образование в России. – 2004. – №4.
3. Болотов В.А., Суриков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной парадигме // Педагогика. – 2003. – №10.
4. Введенский В.Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога // Педагогика. – 2003. – №10.
5. Відніс-Трофименко К.Б. Професійна компетентність педагога // Школа молодого вчителя. – К., 2005.
6. Волобуєва Т. Оновлення змісту професійної компетентності педагогічних кадрів // Рідна школа. – 2006. – №3.
7. Зеер Э., Сыманюк Э. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования // Высшее образование в России. – 2005. – №4.
8. Зимняя И.А. Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека // Интернет-журнал “Эйдос”. – 2006. – 4 мая. // <http://www.eidos.ru/journal/2006/0504.htm>.
9. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти // Директор шк. – 2000. – № 39, 40.
10. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М.: Высш. шк., 1990.
11. Лукьянова М.И. Психолого-педагогическая компетентность учителя // Педагогика. – 2001. – №10.
12. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя // Педагогика. – 1990. – №8.
13. Равен Джон. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы / Пер. с англ. – М.: Когнито-Центр, 1999. – 144с.
14. Равен Джон. Компетентность в современном обществе. – М., 2002.
15. Рыданова И.И. Коммуникативная компетентность учителя // Основы педагогического общения. – Минск, 1998. – С. 93.
16. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2003. – №3.
17. Шишов С.С., Кальней В.Л. Мониторинг качества образования в школе. – М., 1999.
18. Елютин В.П. Высшая школа общества развитого социализма. – М., 1980.
19. Short E. The Concept of Competence: Its Use and Misuse in Education // Journal of Teacher Education. – 1985. – Vol.36. – #2.